

Mostanság újra egyre többet hallunk, olvasunk Kelet-Európáról. Furcsa módon azonban mintha csak a megszólni tudók száma szaporodnék, tehát a becsmérlőké. Kelet-Európa? Hiszen az maga a tömény nyomorúság! Persze csak a múltját illetően. Szedett-vedett városok, málló vakolat, földbe roppant vaksi parasztházak, de földhöz tapadt a szellem világa is. Penész- és nyomorúságszagot áraszt minden; önkény és durvaság mindenütt. Mokánybercik tanyája volt mindig is e táj; kacagányos magyarkodás, lengyelkedés, cseheskedés, horvátkodás, szerbeskedés, románkodás — ez ment itt nemzedékről nemzedékre. Még az a szerencse, hogy voltak azért itt is bolygó magányosok, akik nagy-nagy áldozatok árán, a meg nem értés fagyos légkörével viaskodva, ideloptak valamit az európaiságból, a nyugati szellem csillogásából — hajtogatják igen-igen egyoldalúan.

Hát csakugyan ez volt a világ vagy akár csak Európa legsötétebb, legnyomorúságosabb tájéka? Valóban csak hetvenkedők, kacagányos mokánybercik éltek volna itt? Hát csakugyan itt követték volna el a világtörténelem legtöbb gonosztettét? Itt tomboltak volna leginkább a szűkkeblű nacionalizmusok? Sőt, szinte csak itt?

Bár közben-közben vitakoztunk Arató Endrével, mégis jó érzéssel, nagy megnyugvással tehetjük le könyvét. Már csak amiatt is, mert zaklató kérdéseinkre higadt, mértéktartó válaszokat adott. Láttuk, hogy ő is összehasonlít, hiszen munkájának ez az alapvető módszere. De nemcsak a Nyugattal! Nem úgy tehát, ahogyan ezt máskor is tették már, s teszik mások ma is.

Nem tagadható, hogy a nyárspolgár egyoldalú háborgásaihoz is produkált egyet-mást a térség történelme. Legfeljebb csak vigaszul szolgálhatna, hogy a történelmet másutt sem angyalok csinálták. Ennél azonban sokkal fontosabb az, s ez Arató könyvéből is igen meggyőzően sugárzik, hogy Kelet-Európa ugyanakkor, épp sajátos helyzete folytán, olyan elszánt, hősi, mert az egyes népek önerejét többszörösen felülmúló, tehát fölemelő küzdelmeknek is színtere volt, amilyenekkel a világnak kevés más szöglete büszkélkedhet. S a küzdelmek hevében-tüzében, szellemi és anyagi síkon egyaránt, olyan maradandó eredmények is születtek, amelyek nélkül az európai, így az emberi civilizáció és kultúra nemcsak szegényebb, de egyenesen félkarú lenne.

Az előttünk fekvő könyv is bizonyítja: történelmi s mai hazánk, tágabban és visszavonhatatlanul ez a Kelet-Európa. S a fogalom itt nem szül szorongást és nem kelt szégyenérzetet. Ahogyan ezt nem minden célzás nélkül, már-már leplezetlenül mind sűrűbben ránk szeretnék kényszeríteni. Ellenkezőleg: méltóságot ad. Büszkeséget, ha úgy tetszik.

